

نادیہ نثار

ایم فل سکالر، شعبہ براہوئی، یونیورسٹی آف بلوچستان، کوئٹہ

ڈاکٹر وحید رزاق

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ براہوئی، یونیورسٹی آف بلوچستان، کوئٹہ

رخشان نابراہوئی خلی متل آتا تحقیقی جاچ ٹیس

Nadia Nisar*

M.Phil Scholar, Department of Brahui, University of Balochistan, Quetta.

Dr. Waheed Razzaq

Assistant Professor, Department of Brahui, University of Balochistan, Quetta.

*Corresponding Author:

A Research Review of Brahui Proverbs in Rakhshan

Proverbs are an integral part of any language, reflecting the cultural, social, and intellectual heritage of the community that speaks it. The article focuses on the proverbs in the Brahui folk literature, particularly in the Rakhshani dialect, which is known for its sweetness and purity. Proverbs, originating from human experiences and wisdom, hold a significant place in linguistic traditions and oral literature. They serve as tools for effective communication, embedding deep meanings in short, metaphorical phrases. The study delves into the origins, definitions, and cultural significance of proverbs, as defined by scholars such as Neal R. Norrick and Wolfgang Mieder. It also highlights the role of Rakhshani dialect proverbs in preserving Brahui cultural identity and their continued relevance in daily life. Finally, the article underscores the need for further research to document and analyze these proverbs comprehensively to safeguard them for future generations.

Key Words: *Brahui Literature, Folklore, Proverbs, Rakhshani Dialect.*

کل انسانک حرف، لفظ و جملہ تے ٹی گیر و۔ حرفاک لفظ آتا، لفظاک فقرہ غاتا در شتم ۽ تینائی کیرہ اوہند فقرہ غاک بامعنی جملہ جوڑ مر سہ اسہ اند نو دنیائس تخلیق کیرہ ہر اجوزہ، احساس و معاملہ غا پر مریرہ۔ اگہ دن پانگے کہ زبان آن بیدس زندگی نا پورہ و بے مقصد ۽ تو غلط مفرو۔ دالفظاکو ہر اشعر و نثر نادر شتم نٹ مریرہ۔ محاورہ یا جملہ غاتا جوڑ منگ نٹ ہند لفظ آتا بھلو دوئے اوہند اتا خاص و بامعنی آتر تیب ۽ متل پانگ اک۔

متل ۽ انگلش ٹی ”Proverb“ او بلو جی ٹی ”بتل“ پارہ ہندن متل کن عربی و فارسی ٹی ضرب المثل نا لفظ استعمال مریک۔ ہر عربی نا ارا لفظ ”ضرب“ و ”متل“ نا مرکب ۽۔ ہر اٹی ”ضرب“ نا معنی ”خلنگ یا بیان کنگ“ او ”متل“ نا معنی ”مثال یا نظیر“ ۽۔ ضرب المثل (متل) نا اصطلاح نا بنیات نا بارو نٹ شان الحق حقی جامع الامثال نا دیباچہ ٹی نوشتہ کیک:

”امثلہ کو ہمارے ہاں ”ضرب المثل“ بھی کہا جاتا ہے۔ عربی محاورے میں کہتے ہیں

”ضربت مثلاً“ میں نے مثال دی یا مثل کہی۔ اس کی بنیاد پر یہ اصطلاح بنائی گئی۔^(۱)

متل (ضرب المثل) نا تعریف و کی پیڈیا داوڑے:

”The study of proverbs is called paremiology (from Greek *παροιμία* - *paroimía*, "proverb") and can be dated back as far as Aristotle^(۲)“

متل نا بارو ٹی سوڈش سکالرو محقق لارس کنڈسٹریٹڈ (Lars Kindstrand) (۱۹۷۸) او فرانسسی فلسفی، مصنف و ماہر تعلیم ژاں ژاک روسو (Jean-Jacques Rousseau) (۱۹۸۳) نا پانگے:

”ضرب المثل نا تعریف مختلف شعبہ تا محققین آتے کئی سال تے آن مشکلات نا شکار کرینے۔ ضرب المثل نا تعریف ۽ کنگ کن بھاز آکوشش آک مسونو۔ ہر ارا سطو آن الیس اینو نا دور اسکان برجا ۽ او داتے ٹی فلسفیانہ نظریہ غاتے آن الیس مختصر لغوی تعریفاک او ارو۔“^(۳)

جرمن زبان اولوک روایت ناماہر، پریمیولوجی نا پنی آذانت کار و یونیورسٹی آورمونٹ ناریناڈ پروفیسر وولف گینگ میڈر (Wolfgang Mieder) متل نا تعریف ۽ دن کیک:

“a short, generally known sentence of the folk which contains wisdom, truth, morals and traditional views in a metaphorical, fixed and memorable form and which is handed down from generation to generation”^(۴)

اوہو مثل آتا کنڈے اشارہ ہم کرینے ہر اٹک مثل نا تعریف ء بیان کیرہ۔ دھن کہ

““Proverbs are the children of experience,” “Proverbs are the wisdom of the streets,” and “Proverbs are true words.” Proverbs obviously contain a lot of common sense, experience, wisdom, and truth, and as such they represent ready-made traditional strategies in oral speech acts and writings from high literature to the mass media”^(۵)

داؤد وولف گینگ میڈرنا کر و کا تعریف اک مثل ء نہ تنیا عوامی دانش و اخلاقیات نا مظہر قرار ایتک بلکہ اوتے لوک ادب نا اسہ جزو کس ہم تصور کیک ہر انسل در نسل منتقل مر سہ انسانی تجربہ و دانشمندی ناروایت آتے زندہ تخرہ۔ ایران نادار انگومت تہران نا علامتج تابعی یونیورسٹی نا ایسوسی ایٹ پروفیسر و ترجمہ ناما ہر ڈاکٹر حسین مولانازر (Dr Hussein Mollanazar) مثل نا تعریفے دالفظ آتے ٹ کیک:

”ایک معنوی اکائی، جو ایک مخصوص سیاق و سباق میں استعمال ہوتی ہے، جس کے ذریعے بولنے والا اور سننے والا ایک ہی معنی پر پہنچتے ہیں۔“^(۶)

پریمیولوجی اولیٹکوسٹک نا شعبہ ناپنی آسکالر جرمن ماہر لسانیات نیل آر نورک (Neal R. Norrick) مثل کن دا تعریفے پیش کیک:

“The proverb is a traditional, conversational, didactic genre with general meaning, a potential free conversational turn, preferably with figurative meaning”^(۷)

متلاک دنیا ناہر چنکا بھلا قوم نادب تی ساڑی اریر۔ مثل آک اسہ دے یا ارادے نا جوڑ کروک افس۔ نا ہی دا اسے سال سیٹی جوڑ مسونو۔ بلکہ دا فتا جوڑ کنگ ائی کئی صد سالاک لگانو۔ مثل آتے زبان سینا باشعور، عاقل و تجربہ کار آ بندغ آک تینا تجربہ و تجزیہ، سوچ و فکر آن پد جوڑ کرینو۔ دا فتا تخلیق کروکا تا امبار دا فتا استعمال کروکا ادیب و دانشور آک افس۔ بلکہ زندنا ہر شعبہ ٹی تعلق تھو کا براہوئی مخلوق تینا مینتاتے موثر کنگ کے استعمال کیک۔ مثل نا تعریفے براہوئی زبان نا پنی آ محقق پروفیسر ڈاکٹر سوسن براہوئی دن کیک:

”مثل ہمو جملہ ۽ پارہ ہرا کہ مثال سے کن مشہور مرے۔ موقع محل و مناسبت نا لحاظ اسہ گونڈو جملہ سے ٹی بھلو مطلب و مفہوم نس ادا کنگ ناموجب مرے۔ متلاک زبان سے نا دیر بانگ و خرنی آن پد جوڑ منگ شروع مریرہ۔ دا فتا پن آن پن تخلیق کار آتا باروٹ ہجو خبر نس تمپک۔ ولد اہم داہیت پکے کہ گڑاس یا چندی ویل واقعہ غاتا تجربہ یا تجربہ غاتیاں اخذ کر سہ دا فتے پارینو۔ ہرا کہ اینو اسکان مشہور اریر۔ ہیبت و ناہیتا فقرہ و جملہ غاتے ٹی استعمال مریرہ۔ داہیت ہم پکے کہ متلاک اینو درونا جوڑ مروک افس بلکہ دا فک ہزار آسالا تیان کڑو کڑو آجوڑ مر ساسینہ بہ سینہ ننے اسکار سیگانو۔ زبان سے ٹی مثل آتا بھازی اونا ادب نامتکنی و گھینی نا ثبوت مریک۔ ہموکان زبان ٹی ہیبت کروکا قوم نا ذہنی صلاحیت و ترقی، تہذیب و ثقافت، تاریخ و اخلاق جوانی، ہمو قوم نازند و بود و سوچ و فلسفہ نا باروٹ ہم درک لگ۔“^(۸)

ھندن شاہین بارانزئی مثل آتا باروٹ لکھک کہ:

”مثل ہمو ہیبت و جملہ ۽ ہرا اسہ زبان سینا بنخ Basic Structure نا حیثیت تھک۔ دنیا نا پچازبان

تا ادب آتے ٹی مثل نہ بیرہ ساڑی ۽ بلکہ اولیکو حیثیت تھک۔ اسہ بندغ سینا ہیبت و گپ ٹی یا اسہ ادیب سینا نوشتہ غاتے ٹی مثل ساڑی مف اونا ہیبت و گپ یا ہمو نوشتہ ہمو خدر چس کپک ہخدر کہ اسہ ہیبت و گپ یا نوشتہ سے ٹی مثل آک ساڑی مریر۔ ولے شرط دا مریک دا متلاک کہ درست و مناسب وخت استعمال مریرہ“^(۹)

متل آتا مقصد نابرہوئی چاہند ار آتا پانگ ء کہ متلاک اسہ زبان و بولی سینا زیب و زینت وجان مریرہ۔ متلاتے آن گدرینگو کا زنداٹ مروکا واقع تادرشانی مریک۔ زبان اسینا متل آتا بازی آن ہی اونا ادب تون سیال داری و متلنی نادرک لگک۔ اودا معلوم داری مریک کہ اوزبان ٹی ہیبت کروکاراج تا بندغ آتا زندو بود، سوچ و فکر، قول و بش، ذہنی صلاحیت امر مسونے۔ متلاک اسہ زبان اسے جاندار و نمہ دار کیرہ۔ دنکہ نت بے "بے" آن بے مزہ ء ہندن اسہ زبان اس ہم متل آتان بغیر بے شو بے نیمرہ۔ ہندا حوالہ اٹ براہوئی زبان ناپنی آ محقق ڈاکٹر عبدالرحمن نوشتہ یک:

"متل و ساہتاک ہر زبان نادرک ٹی اریر دافتن بیدس ادب بے مزہ و بے تام مریک۔ ہر متل بندغ نازند ٹی مروکا ہیبت و گپ، واقعات و حالت آتا عرخ و خسی مریک۔ ننا باوہ پیراک کہ انتس خنانو۔ اوک اندن پاریون۔ اوفا اندا چچ زندنا بھرکو۔ اندا خاطر ان داہتاک (متلاک) خل ناپشحو۔ اوک بے مٹو، بے بہا و نیکی و۔ داقتیٹ دز، سخی، بخیل، امیر و غریب، لنگڑی سیری، مڑدی، لغوری، دوستی، دشمنی، ایلی، سیال داری، نیکی بدی، جوانی شری، خرابی، زندو بود نہ واقعہ تا بیان ارے۔ بازنگا و ساہتاک دن اریر کہ نن کہ اوفا مطلب ء کنگ سخت ء۔ داوڑ نا و ساہت آتے نن ہمو وخت اسکان پو مفنہ ہراوخت اسکان دافتے آ سوچ خلتن۔" (۱۰)

مون مستی داباروٹ براہوئی زبان ناپرو فیسر ڈاکٹر عبدالحمید شاہوانی تینا ایم فل مقالہ "براہوئی متل و ساہت آتا سماجی و نفساتی پس منظر" ٹی لکھک:

"براہوئی متل اک براہوئی مخلوق نادرے و نن نازندنا عکاسی ء کیرہ۔ اتنہ کہ متل انسانی کردار ناپید اوار مریرہ۔ متل نامطلب کسے بدرد کروئی اف بلکہ متل اسہ قوم سے نادانا خیسن ہیبت و گپا کو ہر افتے کہ اوک مختلف کاریم ناتیجہ ناطورٹ پارینو ہیبت ناگپ نامطلب دنکہ اقول زریں یاپنی، پھلری آہیت گپ اک کے مریرہ متل امر جوڑ مریرہ۔ داہراوخت جوڑ مریرہ دا اسے جتا نو بحث لے۔ متل تخلیق مریک ہمو وخت کہ اسہ بندغس اسہ جوانو کاریم اس اسہ غلط موقع سے سرانجام آیتے۔ ہرا کہ مخلوق ء بد لگے۔ متل نا تعلق رسم و رواج، عملی زندتون تعلق داری و تین پہ تینی تون ء۔" (۱۱)

رخشان تابراہوئی خلقی ادب کی مثل آک

رخشان ہراڈئے اسٹ آن زیات زبان تیٹی ہیت کروکا بندرغ آک رہنگرہ۔ اراقتیٹی کل آن جھلاواہم انگا بولیک براہوئی اوبلوچی ء۔ بلوچستان ٹی بلوچی زبان نادرہنگہ ارا بھلو لہجہ رخشانی بلوچی ء مکرانی بلوچی ء ہندن براہوئی زبان نا ہم مسہ جتا جتا لہجہ ٹی بشوک ء ولے کل آتا بند ادوی ہائی ء ڈھانچہ دراوڑی ء۔

لسانیات ناچا ہند ارا تا پانگ ء کہ لہجہ ہیت وگپ نا سے وڑوڈول کئے۔ ارا سے بندرغ، شار، علاقہ یا ملک ایسیٹی خاص وڑائی پانگ۔ اسہ زبان سینا کئی لہجہ منگ کیرہ۔ وخت ء فاصلہ ہم لہجہ ٹی تبدیلی نا بھلو سوب کس مریرہ۔ اسہ زبان سینا لہجہ مسہ مختلف سطحی اسٹ ایلو آن جتا منگ کیک۔ اولیکو تلفظ، ارا ٹیکو ذخیرہ الفاظ مسٹیکو قواعد۔ اوقتا نیائی دامسہ وڑنا پرخ ساڑھی مریرہ۔

نورا احمد پرکاڑی نوشتہ کیک:-

”اخص کہ نن اسہ علاقہ ان ایلو علاقہ ٹی برساکانہ توئے فرق محسوس مریک ہندن اسہ جاگہ کس بریک ہراڈئے لسانی خیال نا فرق چٹ زیات مریک۔ ایہن تو ہند افرق ء نشان تنگ کن چچ نشان کس خلوک منگ ولے اسہ لہجہ کس ہمو حد اسکان تینا آخریکو حد یا نشان تے الیک۔ ہند احد یا نشان تے ”لہجہ ناحہ (Dialect Area) پارہ“^(۱۲)

براہوئی زبان نا ساراوانی لہجہ مرے کہ جھلاوانی یار رخشان نا ہند ناریکی لہجہ ہر مسہ لہجہ نا اسہ خاصو ء جتا ء

اہمیت اس ارے۔

رخشانی (رخشانی) یا نوٹھے ہی لہجہ ہراڈئے ریکی لہجہ ہم پانگ۔ تینا منفرد خصوصیت آتا دو آن پنی ء۔ دالہجہ بلوچستان نا علاقہ غاتان پارو کا باتیک استعمال کیرہ۔ براہوئی زبان نا خلقی منظوم ادب و خلقی منشور ادب نا بھلو شیخ کس ہند ہند ناریکی لہجہ ٹی تخلیق مسن ء۔ رخشان لہجہ نابارونٹ براہوئی زبان نا پنی آادیب، شاعر و لسانیات ناچا ہند ارا ڈاکٹر عبد الرزاق صابر تینا خیالات ارا درشانی دھن کیک:

”براہوئی نا دالہجہ پیشین نا زبان تے آن کم اثر بلوک وکل آن ہندن آلہجہ خیال کننگ۔ براہوئی نا خلقی ورزینہ جنگی شاعری نا بھلو بخش ہند لہجہ ٹی تفنگانے“^(۱۳)

براہوئی زبان نالیو بھلا لہجہ تا خلقی ادب امبار رخشان (رشخانی) ناھندینا ریکی لہجہ خلقی ادب نا پڑا اھمو ڈکسے اٹ پداف۔ چا پیسے وبراہوئی خلقی شاعری مرے یا خلقی ادب نالیو صنف آک مریر۔ براہوئی خلقی ادب نا اولیکو دور یعنی (اولسی دور) آن ایلو اسکان تینا ادبی مقام ۲۰۲۰ء برقرار تھانے۔ رخشان نا براہوئی خلقی متل آتا ھچو کمی کس اف۔ رخشان چو نکہ ارا (۰۲) بولی براہوئی و بلوچی زبان ٹی ھیت کروکا آتا ڈغار۔ دافتر سم ورواج، تول ویش، اسٹ ایلو تون اور مینگ ناسوب آن اڑدوسر زبان نامتل آتے اڑتوما مخلوق ہر فینے۔ دافتر سم بھازامتل آک براہوئی ٹی ترجمہ کنڈگانو یا ھندن ہم پانگرہ۔

براہوئی زبان ہر اتینا متکئی اوزیبا انگاروایات آتا دجہ غان پئی۔ ایلو زبان تے آمبار متل آتیاں پروروایت اس متک۔ ہر اٹک براہوئی ثقافت، معاشرتی اقدار، زندگی و فکر او ہر دے انا تجربہ غاتا عکس ۲ نشان ایٹک۔ دانفے ٹی زندگی نامسلہ غاتا حل، نصیحت او اخلاقیات نا کڑمب انگا عکس آک ڈکو کو۔ ہر اسینہ بہ سینہ اسہ نسل آن ایلو نسل ۲ سر مرسہ براہوئی زبان و ثقافت ۲ زندہ کرہ بہنو۔ ہر ابراہوئی نا ہر مسہ لہجہ ٹی اسے وڑ خننگرہ۔ رخشان نا براہوئی خلقی ادب نا گشتری متل آک ہر ایبو ہم سیاہی نارنگ اٹ بتوننا خلقی مخلوق ناسینہ اٹی خوندی ۲۔ ہر اتیاں نا خلقی مخلوق نا فلسفیانہ سوچ و دانائی و لائچی نادرک ملک۔ چو نکہ متل آتاسیالی و خرد کی ناراج آنا ہمو مخلوق تون ۲ ہر تعلیم آن نابلد مسونو۔ ولے او فتا پاروکا متل آتے خوڑتی اٹ ارن تو اندازہ مریک کہ نا خلقی مخلوق اگرچہ ایبو ناشون لوکا دور ۲ ہاری تے خنتو سس ولے ایبو نا تعلیم یافتہ غابندغ آتان زیات باشعور ۲ عقلمند ۲ دانا مسونو۔ ہر افتا پاروکا ہر متل اٹی اسے جتا ۲ رنگ کس نئے نظر بریک۔ ارا ٹی تعمیر برائے اصلاح، پنت و نصیحت و دانئی نا اسے زیبا ۲ کلہوس ڈھکوک ۲۔

متل آک ارا راج نا مخلوق نا تول ویش نا آدینک مونا اتیرہ بلکہ ہمو قوم تا پورہ ثقافت و زند آنا فلسفہ ۲ درشان کیرہ۔

ارن رخشان ٹی صدا تا حساب اٹی متل آتا ڈی ارے۔ ہر اتے داجاگہ نا مخلوق تینا ہڑدے نا ھیت وگپ ٹی موقع نا مطابق استعمال کیرہ۔ ہر انے او فتا زند نا فلسفہ نشان ایترہ:

(۱) ”بلی میخ نا خیر آدرک اک۔

(۲) سیال کہ سیال آن ست مس لچ تا خل

(۳) مون نا ھیت خل نا چنچ ۲

- (۴) گڑوے خاخر بندرغ ہیبت اشک
- (۵) اسہ دور ضاء، اسٹ قضا۔
- (۶) ناست اٹی، کناپست (جیب) اٹی
- (۷) کابہ ناتویہ قبرء
- (۸) نرینہ ناست شیشہء
- (۹) کاروان پدء پیشء
- (۱۰) تانگے ہیبت نس راست مرے شار نس بیران مر یک
- (۱۱) جان جوڑ پیسہ کوڑ
- (۱۲) اپوک کسکونے تج تازندہء
- (۱۳) اسہ دو حنام، اسہ دوء نیل
- (۱۴) ملخنوت کہ بس چنگلیء ار پک
- (۱۵) دم دم ناملکء
- (۱۶) چوری نامون کسے تہارو
- (۱۷) چناباوه خان چوری منک لمہ غان مر یک
- (۱۸) پالنا سوء بیماری بر یک
- (۱۹) چار کالک اسہ وار بھلن مفسہ
- (۲۰) کس بوج کسے ناماس آن بتہ نے
- (۲۱) باوہ نا اولیا دو غلہ نارغ آن است پنپک
- (۲۲) عادت انپک، علت کاتک
- (۲۳) گڑاے تینا بروے ٹی ایت کسے آسرمف
- (۲۴) سیر آن بچ زیاتء
- (۲۵) سوگ کپیسہ پیداوار و کاریم ہم کہہ
- (۲۶) چنارمء تیاک تمنگ تپک

- (۲۷) افسر نامونان ہلی و بیش ناخیر آن چرخ پپہ
(۲۸) جہان ناغم، غم اس اف
(۲۹) بین نابودی آن تینا نابودی جوانے
(۳۰) غلہ نا ثواب ٹی ساہ (شتر) دیر کنیک
(۳۱) کف ء دریاب نادو پٹنگ ء
(۳۲) شار بند بریک گور بند بٹک
(۳۳) ولی افن، خالی افن
(۳۴) کھر آن کچک آک بازو
(۳۵) آسرا تاوانے“

کٹھیا (Conclusion)

امرو تہذیب اس مرے زبان اوٹی بند اوئی ء اہمیت و حیثیت نس مریک۔ ہرائی متل آک روح ناکڑد ء ادا کیرہ۔ انتے کہ متل آک زبان سیٹی تمبو نا حیثیت تخرہ۔ اسہ زبان سینا متل آتون بھاز خود کی ناسیال داری نس مریک۔ متل آک ایھن تو بظاہر منالوز آتا گونڈو مجموعہ نس مریرہ۔ ولے ارن تو معنی نا لحاظ ائی اسہ بھلو جہان نس تالان کیرہ۔ ہر ا بھاز کشادہ ء پروان مریرہ۔ متل آک ناصر ف است جس ء ہیئت ء بلکہ اسہ راج سے نا مخلوق ناسوچ و فکر، تجربہ رسم و دود ء طرز زندگی ناعکاس مریرہ۔

داوڑ متل آک اسہ زبان سینا ادبی ء لسانی سرمایہ منگ تو ادار ادار زبان نسے با اثر جوڑ کیرہ۔ رخشان نامتل آتا گونڈو حاج نس انگ آن پد داپا مداری مس کہ نثار خشان لجد نامتل آک بھاز زیات ء ارا اینو ہم ننا مخلوق ناسینہ ٹی خوندی ء۔ ارا نابر اہوئی خلقی ادب نا بھاز اہمو نشخ نسے ء۔ اگہ دافتے آپٹ و پول کین تو المی ء کہ داننا بروکا نسل آن ہم اودیم مر ساہ نور۔ اوننا مخلوق تینا زبان نا گینا مرواری تے گیر ام کروے۔ بروکا وخت ائی دافتاؤس ہم ملپروے۔ انتے کہ رخشان نابر اہوئی خلقی ادب نادا اہم انگانشخ اینو پٹ و پول ناکسر آملاس سلو کے۔

حوالہ جات

۔ وارث سرہندی مرتب، دیباچہ جامع الامثال، مقتدرہ قومی زبان، مارچ ۱۹۸۶ء، ص ۵،

<https://en.wikipedia.org/wiki/Paremiology>۔۲

Mieder, W. (2004). Proverbs: A Handbook. London: Greenwood Press. ۳
Page 1

Meider, W. Dundes, A. (1995). The Wisdom of Many: Essays on the ۴
Page: 78. Proverb, (Ed). New York: Garland

۵۔ ایضاً

Mollanazar, H. (2001). Principles and methodology of translation. Tehran: ۶
.SAMT Page 53

Norrick, N.R. (1985). How Proverbs Mean? Semantic Studies in English ۷
.Proverbs. Amesterdom: Mouton Page 78

۸۔ براہوئی، سوسن، (۲۰۱۶)، براہوئی قدیم نثری ادب، چار میکو اشاعت، براہوئی اکیڈمی (ر) پاکستان کونینہ، ص

۵۸

۹۔ بارانزئی، شاپین، (۲۰۱۹)، نرومب ناشکار، براہوئی اکیڈمی پاکستان، ص ۷۰

۱۰۔ براہوئی، ڈاکٹر عبدالرحمن (۱۹۷۹)، وساہتاک، براہوئی اکیڈمی پاکستان، پ، ۵۰

۱۱۔ شاہوانی، عبدالحمید، (۲۰۱۰)، براہوئی متل و وساہت آتاسماجی و نفساتی پس منظر، ایم فل مقالہ،، البرز، ۲۰۱۰،

شعبہ براہوئی جامعات بلوچستان کونینہ، ص ۳۰

۱۲۔ پرکاڑی، نور، (۲۰۱۶)، براہوئی ادب، براہوئی اکیڈمی، پاکستان، کونینہ ص ۲۴۴

۱۳۔ صابر، عبدالرزاق (۱۹۹۸)، براہوئی لکھوڑ، براہوئی ادبی سوسائٹی، ص ۲۴

۱۴۔ انٹرویو (رخشان کے بوڑھی عورتیں) رخشان نابلہ غاک